

A HONFOGLALÁSTÓL 1437-IG (896-1437)

László Gyula régész rajza Álmos fejedelemről

A történet a IX. század végén kezdődik, amikor a Kárpát-medencében megjelent egy ismeretlen nép, Árpád vezetésével. Nyelvük nem hasonlított egyetlen régebb óta Európában élő nép nyelvére sem, az idegenek számára furcsa dolgaik és szokásaik voltak. Ruhájukat nem csatokkal, hanem gombokkal fogták össze, lábbelijüknek sarka volt, hogy ki ne csússzon a kengyelből, vállukon kacagányt viseltek. Le nem szálltak volna a lovaikról, melyeknek a hátát, ha kisebesedett a nyeregtől, nyers hússal gyógyították. Félelmetes katonák voltak, a X. században bejárták Európa nagy részét, hogy zsákmányt szerezzenek. Igen, ők voltak a mi elődeink, akik megszerezték számunkra a Kárpát-medencét.

Árpád-kori pénzérme, IV. Béla denárja

A X. század második felére azonban véget értek a kalandozások, a német kisállamok összefogása két súlyos vereséget mért harcosainkra. A XI. századra pedig megalakítottuk államunkat is, amelyet Magyar Királyságnak neveztünk. Első uralkodónkat éppen 1000-ben koronázták meg, akit az egyház később szentjei sorába fogadott. Ő Szent István királyunk, akit a szent uralkodók sorában később I. Szent László követett. A korszakból egyébként több magyar szent és boldog is származik, például Szent Erzsébet, Szent Margit, Szent Imre vagy Boldog Gizella és Özséb.

Szent István korában a hagyományokra épülő vérségi szerveződést a területi alapon igazgatott állam váltotta föl. Létrejöttek az első vármegyék (világi hatalom) és az első püspökségek (szakrális, egyházi hatalom). A kereszténység, annak is a nyugati formája lett a Magyar Királyság államvallása. Írott törvényeink első adója is a keresztény egyházhoz kötődik; a tizedik részt kellett istennek adni.

Az állami szervek kiépítésében, a központi hatalom megerősítésében nagy szerepe volt III. és IV. Bélának. Előbbi a kancellá-

riát tette nélkülözhetetlenné az udvar számára, utóbbi – tanulva hibáiból – a tatárjárás pusztítása után építette újjá az országot.

A XIII. század végére a királyi hatalom meggyengült, egyre nagyobb szerephez jutottak a hatalmas birtokokkal rendelkező főurak, kiskirályok. Hatalmuk vetekedett az uralkodóival – a király szava többé nem számított parancsnak. Országunkban anarchia bontakozott ki.

Az anarchiának a kanyargós utat bejárta Anjou családból származó Károly Róbert vetett véget, aki 1308-tól 1342-ig uralkodott. Az Anjouk Franciaország északnyugati vidékéről jutottak el egészen Dél-Itáliáig, Nápolyig, majd onnan föl Magyarországra.

Kétszáz forintos bankjegy

Károly Róbert végrehajtotta azt, amit még II. András kezdett el, de a megvalósításhoz kevés volt az ereje. Nem a királyi birtok jövedelmeiből, hanem a királyi felségjog alapján kivetett adókból biztosította megélhetését és hatalmát. Így született meg többek között a kapudó (18 dénár egy évre) és a harmincadvám.

Neksei Demeter tárnokmester (ma pénzügyminiszternek mondanánk) javaslatára a király megengedte, hogy a földesurak a birtokukon lévő bányákat megműveljék, így Magyarország Európa legjelentősebb aranytermelőjévé vált. A sok arany jó, értékálló pénz kibocsátását is lehetővé tette, így született meg az olasz mintára vert forint, amely csak nevében rokona mai pénzünknek.

Károly Róbert nagyon figyelt a szomszédos államokra is; ügyes külpolitikával jószomszédi viszonyt alakított ki Cseh- és Lengyelországgal. Később ennek nagy hasznát vette fia, Lajos, akit ez a megegyezés segített a lengyel trónra.

Anjou Nagy Lajos – az előbb említett fiú – ezt a gazdagságot kihasználva indult hódítani, a Magyar Királyság az ő uralkodása alatt érte el legnagyobb kiterjedését. A hódítások mellett azonban törvénykezett is; az ő nevéhez fűződik az ősiség törvénye, amely kivonta a földet az áruk köréből – nagy gondot okozva ezzel később, a XIX. században.

Mivel Lajos fiú utód nélkül halt meg 1382-ben, koronáját leánya férje, a Luxemburg családból való Zsigmond örökölte, akinek nem volt könnyű elfoglalni a rá hagyományozott trónt. Végül azonban olyan sikeres uralkodóvá lett, hogy az ország erejére (is) támaszkodva német-római császárrá tudta magát koronáztatni. 1387-1437-ig uralkodott, ami fél évszázad, s ezzel a magyar királyok sorában – Ferenc József (uralkodott 1848-1916-ig) mögött – a képzeletbeli dobogó második fokára állhatott.

Az a fél évezrednél is hosszabb idő, amit korszakunk átfog, jelentősen átfurmálta a magyar nép társadalmát, szokásait. A félig nomád, félig földművelő, téli-nyári lakhelyét váltogató, mozgékony nép átállt a letelepedett életmódra, és a növénytermesztés, földművelés válik elsődleges tevékenységévé. Ezzel együtt a társadalmi különbségek nagyon élessé váltak, a harcoló nemesség és a földművelő parasztság jogállása között mély szakadék keletkezett. A parasztok nem tarthattak fegyvert, ügyeikben a földesúr bíraskodott, szolgálatokat teljesítettek uruk számára, járadékot fizettek neki a föld használatáért. Korszakunkra esik az első parasztfelkelés is 1437-ben, amiben egyébként nagyon sok kisnemes is részt vett.

A lakosság zöme falvakban élt, onnan élete során nem nagyon mozdult ki. Szinte mindent előállítottak maguknak helyben; a házaikat saját maguk építették fa, sár, vályog és nád felhasználásával, a faluban a bognár készítette a kerekeket a székérre, a kádár a hordókat a bornak.

A városok kialakulása is ebben a korszakban kezdődött, IV. Béla kezdte építeni Buda várát, Károly Róbert alatt lettek fontossá a bányavárosok, és Nagy Lajos idején kezdte meg működését az első magyar egyetem Pécs városában. A városokkal megjelentek az első céhes mesterek, akik már nem maguknak, hanem eladásra dolgoztak. A mesterségüket jelző cégér ott függött a bejárat fölött, sok közülük még ma is látható.

A KORSZAK PÉNZE

A honfoglaló magyarság a pénzt ugyan ismerte – és talán használta is valamelyest –, de maga nem veretett semmilyen fizetőeszközt. Az első, 1,2 gramm körüli átlagsúllyal bíró magyar ezüstdenárokat Szent István (uralkodott: 997/1000–1038 között) verette koronázása alkalmából Esztergomban az első ezredfordulón. A pénzverés olyan felségjog volt, amelynek gyakorlása hozzátartozott egy független, szuverén uralkodó jogköréhez, sőt kifejezője volt tényleges hatalmának. Ezért is érthető, hogy részben a hatalmat, részben a hűbéri rendszert kifejező uralkodói jelkép, a lándzsa már első pénzünkön megjelent (Lancea Regis – a király lándzsája körirattal). A pénz az állami élet fontos részét képezte, hiszen az adó beszedésének eszköze volt, egyúttal a király hatalmát is hirdette. István későbbi, 0,75 gramm körüli veretei esetében azok árfolyamát a bizánci aranyakhoz „kötötték”. Egy úgynevezett solidus egyenlő volt egy tinó (növendék ökor) árával, amely kezdetben harminc, majd negyven denárt ért – ezt nevezték pensa aurinak, azaz arany pénzának. István pénzei népszerű fizetőeszközök voltak Nyugat-Európában is.

Szent István jó minőségű vereteihez képest utódai gyöngébb pénzeket bocsátottak ki, rendszeresen rontották a pénzt (ezt nevezték a kamara hasznának) – habár Szent László (1077–1095) éppen hogy javított rajta. Bevezették a pénzüjtés rendszerét, amelynek lényege, hogy a kibocsátott pénzeket két évente, a XI. század végétől pedig évente lecserélték, amiért az uralkodó jutalékot szedhetett be. Ez párosulhatott a pénzrontás rendszerével, ami azt jelentette, hogy csökkent a pénzek súlya és gyakran ezzel együtt finomságuk (ezüsttartalmuk) is, vagyis évről évre apránként elértéktelenedtek a veretek.

Később igen nagy arányú pénzrontás következett be, amelynek eredményeképpen II. Géza (1141–1161) idejére a legrosszabb magyar pénzek súlya alig volt valamivel több mint 0,1 gramm, finomságuk pedig jóval 50 százalék alá süllyedt. Valamikor III. István (1161–1172) uralkodása alatt stabilizálódott az ezüst-pénzverés. III. Béla (1173–1196) korában kísérleti jelleggel rézpénzeket vezettek be, amelyeket részben bizánci mintára vertek, részben a muszlim írást utánzó értelmetlen szöveggel. Ezek a veretek azonban nem tudtak meghonosodni a magyar pénzrendszerben.

II. András (1205–1235) alatt az addigi egyetlen kamara helyett egy több verdére alapozó rendszert hoztak létre, amit kiegészítettek a kamarabérlet intézményével: az éves pénzüjtés, -váltás és -verés feladatával magánszemélyeket, „vállalkozókat” bíztak meg, akik gyakran nyugatról frissen betelepült zsidók voltak (ezért héber betűkkel ellátott veretek is készültek). Ebben az időben az osztrák területekről származó, úgynevezett friesachi denárok forogtak a legnagyobb mennyiségben, még magasabb számban, mint a királyi veretek, ezek ugyanis – mivel forgalmuk elvileg illegális volt – nem estek a pénzüjtés hatálya alá.

IV. Béla (1235–1270) korában és az azt követő évtizedekben a friesachiakat a bécsi denárok váltották föl. Már a megelőző évtizedekben is találhattunk a magyar pénzekon mitológiai ábrázolásokat, allegorikus éremképeket – ezek a XIII. század második felében még inkább megsaporodtak.

Ezzel egy időben a magyar királyi hatalom az oligarchák (kiskirályok) nyomása alatt lényegében összeomlott, ami a pénzverést is fölborította. Ezt az igen szerencsétlen helyzetet Károly Róbert (1308–1342) erélyes föllépése és pénzügyi újításai orvosolták. 1325-ben firenzei mintára aranypénzverésbe kezdett. Aranyforintjain Keresztelő Szent János képe mellett egy nagyméretű, stilizált liliom jelent meg, amely a közkeletű vélekedéssel ellentétben itt nem az Anjouk jelképe volt, hanem Firenze város szimbóluma (az egyezés csak véletlen, ugyanilyen éremképpel számos országban vertek aranyakat). 1329-ben a cseh garasok (nagyobb, súlyosabb ezüstpénzek) magyar forgalomból való kiszorítására maga is garasverésbe kezdett. Megszüntette a pénzüjtést, és állandó értékű ezüst aprópénzt veretett. Újításai között szerepelt a vámreform, a telekadó és az úgynevezett kapuadó is, melynek összege portánként 18 denár volt, s kamara haszna adónak is nevezték – mivel ennek pótlására szolgált.

Ezzel párhuzamosan Károly Róbert bányareformot is indított, ennek eredményeképpen hazánk messze Európa legnagyobb aranytermelőjévé vált. A magyar arany piac alakulása igen nagy befolyással volt a földrészen érvényes arany-ezüst árfolyamra.

Nagy Lajos (1342–1382) király uralkodása alatt elsősorban a szerecsen fejes denárok forgalma érdemel említést, ezek igen tartós, jó pénzek voltak. Ebben az időben váltotta fel az aranyakon Szent Jánost Szent László csatabárdos alakja, a nagyméretű liliomot pedig címerpajzsra cserélték.

Zsigmond (1387–1437) király uralma alatt néhány aranyforinton és denáron arab számjegyek jelentek meg – Európában elsőként. Zsigmond tudatos inflációs politikát folytatott, és rézpénzek bevezetését tervezte.